

**Recenzja książki:**  
**Patrick Diamond, *The British Labour Party  
in Opposition and Power 1979–2019.  
Forward March Halted,***  
**Routledge, London and New York 2021, 422 str.**

**Anna A. Skrzypek, *Foundation for European Progressive Studies  
(Brussels, Belgium)***

E-mail: [ania.skrzypek@feps-europe.eu](mailto:ania.skrzypek@feps-europe.eu)

ORCID ID: 0000-0002-6727-5303

Politologia jest dziedziną nauki, w której dekadencje podejście wydaje się nie wychodzić z mody. W latach sześćdziesiątych David Bell pisał w swoim dziele *The End of ideology: on the exhaustion of political ideas in the fifties* (1960) o końcu ideologii, do czego następnie odnosiło się wielu autorów, analizując dominację sił neoliberalnych w kolejnej dekadzie oraz zmianę dynamiki funkcjonowania systemów partyjnych. Rozprawiano o zacieraniu się różnic między partiami politycznymi i przeniesieniu się środka ciężkości z prób budowy tożsamości ideowej na rzecz konstruowania pomyślnych strategii wyborczych. Podobnie, w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku Francis Fukuyama opublikował książkę *The End of the history and the last man* (1992), która traktowała o końcu historii. Zgodnie z jej przesłaniem, ludzkość doszła do kresu, u którego wydaje się, iż zwyciężyła i od tej pory utrwałać się na świecie będzie liberalno-demokratyczna forma rządów.

Następnie myślą tą zajmowały się kolejne sympozja, podczas których początkowo dyskutowano transformacje systemowe państw dotychczas niedemokratycznych, przechodząc płynnie do rozważań nad wyzwaniem związanym z kultywowaniem systemu opartego na ideałach partycypacji, społecznych deliberacji i reprezentatywności wybranych przedstawicieli. Zwątpienie w ideę i aktorów sceny politycznej zidentyfikowano jako jedną z przyczyn apatii, jak i narastającej frustracji, która przełożyła się na głosy oddane w wyborach na radykalne, często zupełnie nowo utworzone formacje polityczne. Efektem tego jest słabnąca pozycja tradycyjnych partii politycznych, a wśród nich – socjaldemokracji. Tym razem to jej wielu komentatorów wieszczą nieuchronny i bliski koniec. Patrząc na ostatnie trzy dekady, intrygującym wydaje się pytanie, jak to się stało, że rodzina polityczna o dumnych półtorawiekowych tradycjach, która otworzyła nowe

stulecie będąc w 12 na 15 rządów państw unijnych, dziś zdaje się walczyć o przetrwanie. W tym kontekście nowa monografia Patricka Diamonda *The British Labour Party in Opposition and Power 1979–2019. Forward March Halted?* (Wyd. Routledge, London and New York 2021) jest szczególnie warta lektury.

Autor książki jest profesorem *Queen Mary University* w Londynie, pozostając równolegle związany pracą naukową i wykładami z Uniwersytetem w Oksfordzie. Już w trakcie studiów na Uniwersytecie w Cambridge przystąpił do działalności politycznej, zostając krajowym przewodniczącym *Labour Students*. Tym samym, w Wielkiej Brytanii bywa rozpoznawany jako polityk i strateg. Zastąpił jako jeden z najsukcesywniejszych, mimo że najmłodszych w historii, Szefów Działu Planowania na *10 Downing Street* (Urząd Premiera). Funkcję tę sprawował w latach 2001–2004, będąc uprzednio Dyrektorem ds. Organizacyjnych Partii Pracy i Specjalnym Doradcą Sekretarza Stanu Petera Mandelsona ds. Irlandii Północnej. Od trzech dekad Diamond angażuje się w działalność think-tanków, zdobywając najpierw szlify jako redaktor magazynu „Progress”, a następnie zasiadając w fotelu współprzewodniczącego *Policy Network* oraz w Radzie Naukowej *Foundation for European Progressive Studies* w Brukseli. Diamond jest autorem imponującej liczby publikacji, w tym artykułów publicystycznych, które ukazały się na łamach prasy brytyjskiej i niemieckiej. Co jest niezwykle rzadkie, w swojej karierze Diamond traktuje politykę i politologię jako dwie osobne sfery, umiejętnie je rozgraniczając. Świadectwem tego jest recenzowana monografia, w której rzetelność badań, dyscyplina w postawie naukowej i obiektywność dojrzałych, krytycznych sądów sprawiają, iż jest to rodzaj publikacji dochowującej wiary najwyższym standardom etycznym i mającej wszelkie cechy, które sprawiają, że wielu politologów marzyłoby o napisaniu podobnej pracy jako zwieńczenia ich działalności naukowej.

Zgodnie z tytułem, składająca się z trzech części i dziesięciu rozdziałów monografia Diamonda dotyczy dziejów Partii Pracy na przestrzeni czterech dekad. Niemniej jednak wprowadzenie do niej pozwala na ugruntowanie analiz w szerszym wymiarze czasowym, a mianowicie od końca drugiej wojny światowej. Tenże okres opisany jest pod kątem spostrzeżenia, iż był to ostatni moment w historii XX wieku (z wyjątkiem rządów Harolda Wilsona w latach siedemdziesiątych), w którym Partia Pracy znajdowała się u sterów i była zdolna przeprowadzić gruntowne reformy. Ich zamysł i donośność spowodowały, że stały się one wyznacznikami nowego, powojennego ładu. Stanowią więc one dziedzictwo, które legło u podstaw tworzenia nowoczesnego państwa dobrobytu. Maestria wspomnianych reform, jak przyznaje Diamond, to koncepcja wytworzenia swoistego amalgamatu myśli socjalistycznej i liberalnej (przy wskazaniu m.in. na inspirację myślą Williama Beveridge'a i jego propozycjami, na których fundamencie oparto anglosaski model państwa dobrobytu). Przyniosła ona gwarancję poparcia większości dla nowego kierunku rozwoju, będąc tym samym przysłowiową „solą w oku” konserwatystów i celem ich ataków, szczególnie pod przywództwem Margaret Thatcher. Takiego rodzaju ujęcie historii Partii Pracy pozwala docenić, jak historycznym przetokiem było zwycięstwo Tony Blaira w 1997 roku i kolejne sukcesy wyborcze pozwalające laburzystom na utrzymanie się przy władzy do 2010 roku. Efektem tego była zmiana charakteru Partii Pracy z ugrupowania opozycyjnego w systemie

dwupartyjnym na partię władzy. Tłumaczy to także ewolucję organizacyjną omawianego ugrupowania, które stało się uosobieniem myśli końca lat dziewięćdziesiątych, iż partia sukcesu to tzw. *catch-all-party*, która zdaje sobie sprawę, iż wybory wygrywa ten, który przyciągnie do siebie wyborców środka sceny politycznej.

Konsekwentnie, próbując ocenić tzw. „Trzecią Drogę”, która legła u podstaw projektu Nowej Partii Pracy (ang. *New Labour*) i sukcesu laburzystów w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, należy wziąć pod uwagę, w jakich warunkach doszło do jej nakreślenia. W poprzedzających ten okres dekadach, Partia Pracy borykała się z własną niemocą (zob. Diamond 2021: s. 34–35), z brakiem wiary we własne szanse i pomysłu na to, jak przełamać dominację konserwatystów. Poziom apatii był na tyle daleko idący, a próby radykalizacji na tyle niefortunne, że w partii doszło wręcz do zapomnianych już dziś rozłamów. Liderzy partii (tacy, jak Neil Kinnock) nie byli w stanie zagrozić Żelaznej Damie, a hegemonia torysów i ich reformy zmieniały kraj w sposób tak zasadniczy, że należało się spodziewać konsekwencji rozciągających się na następne pokolenia (s. 53). Obok powodu do frustracji i traum wyborczych (s. 62–63), stanowiło to dla laburzystów motywację do podjęcia intelektualnego wysiłku mającego na celu wyobrażenie sobie alternatywnego scenariusza, w którym u steru znaleźliby się oni sami. Diamond pokazuje te starania, przytaczając nadzwyczajną liczbę dokumentów (w tym niepublikowanych raportów i protokołów posiedzeń), notatek oraz wywiadów z ważnymi postaciami sceny politycznej i intelektualnej tamtych dni. Dzięki niezwykle metodycznemu katalogowaniu dowodów i świadków tamtych czasów, książka Diamonda służyć może za szczególną kronikę ilustrującą przebieg kariery poszczególnych polityków brytyjskich. Ta wręcz detaliczna analiza o charakterze jakościowym służy autorowi do weryfikacji dwóch tez, które partie socjaldemokratyczne powinny potraktować jako instruktażowe. Po pierwsze, sukces partii politycznej w życiu publicznym zależy wyłącznie od celów programowych stawianych przez tę partię jako priorytetowe oraz od tego, czy z wiarą w ich realizację zostaną one zaprezentowane społeczeństwu. Po drugie, sukces partii determinuje idea, która jest w stanie przyciągnąć różne grupy społeczne (s. 49). Wypracowanie nośnych idei nie jest proste. Najczęściej są one efektem refleksji, analiz, dyskusji i publikacji – co samo w sobie znaczy, że partia musi mieć zaplecze w postaci zaangażowanych intelektualistów i ekspertów, zleconych analiz czy współpracujących instytutów (fundacji politycznych). Grono decydentów politycznych musi otworzyć się i przyzwolić na pluralizm w dyskusji. Nawet jeśli w danym momencie dyskusja ta ograniczałaby się do dywagacji wydawałoby się teoretycznych bądź utopijnych.

Partia *New Labour* była więc sumą wyborów dokonanych przez nowe pokolenie, któremu udało się przejąć przywództwo partyjne. Diamond pisze bowiem o partii „Blaira i (Gordona) Browna”, która stanęła w szranki z alternatywną ofertą polityczną, stanowiącą próbę odpowiedzi na wyzwania współczesności. Czas jej przedstawienia zapisał się w annatach socjaldemokracji jako moment wielkiej schizmy, która podzieliła ruch na zwolenników „Trzeciej Drogi” i tradycjonalistów. Spór o to, która strona miała racje, draży centrolewicę po dziś dzień dowodząc, iż rozłam w partii wywołany nowymi propozycjami był ostatnią tak wielką kontrowersją programową oraz prawdopodobnie ostatnią do dziś próbą modernizacji partii.

Esencją "Trzeciej Drogi" było założenie, iż w dobie globalizacji centralne dla socjaldemokracji pojęcie „sprawiedliwości społecznej” musi ulec re-interpretacji (s. 120–127). Zdaniem laburzystów, nie można było go definiować w kategoriach użytych przykładowo w słynnym programie niemieckiej SPD z Bad Godesberg (1959), ponieważ zmieniły się całkowicie uwarunkowania społeczno-polityczne (s. 38). Obecna era, zwana erą cyfrową, w której prym wiodą wiedza oraz usługi, jest nieporównywalna do czasów lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku, naznaczonych re-industrializacją dekad powojennych. Czerpiąc inspirację z dialogu prowadzonego z Billem Clintonem i z demokratami w Stanach Zjednoczonych (s. 116–120), laburzyści doszli do przekonania, iż muszą przeniść środek ciężkości i szukać sposobu, by stać się „najbardziej konkurencyjną światową gospodarką oparta na wiedzy”. Oznaczało to przede wszystkim inwestycje w edukację (s. 246) i zwalczanie ubóstwa, szczególnie wśród dzieci (s. 209, 216). Centralnym pojęciem stała się „inwestycja społeczna” (inwestycja w kapitał społeczny, s. 210), a nowy paradygmat ekonomiczny oparty był na współpracy z kapitałem w celu osiągnięcia najważniejszego celu laburzystów – „wzrostu gospodarczego przekładającego się na pełne zatrudnienie i godne życie ciężko pracujących rodzin” (str. 239, 245). Blair, a przede wszystkim Brown – uważali, że właściwie regulowana gospodarka może funkcjonować z pożytkiem dla wszystkich. Uznawali, że dobrym rozwiązaniem jest tzw. partnerstwo publiczno-prywatne (str. 303), ponieważ trzeba realizować zasadę, iż np. służba zdrowia jest uniwersalnie dostępna, co jednak nie oznacza, że jako usługa musi być świadczona wyłącznie w sposób scentralizowany i przez samo państwo. Oczywiście, w ocenie wielu współczesnych autorów (np. zob. Lavelle 2008; Schmidt 2016), socjaldemokracja laburzystowska, która nie chciała walczyć z kapitalizmem czy globalizacją, zdawała się dokonywać karygodnej zdrady ideałów. Czytając wnikliwą analizę Diamonda, trudno zgodzić się, że tak w rzeczywistości było. Autor jednoznacznie dyskontuje pogląd, jakoby *New Labour* nasiąkła neoliberalizmem. Wskazuje natomiast, iż nowoczesność jej podejścia polegała na zdefiniowaniu przystających do rzeczywistości kryteriów postępu społecznego. Na tej kanwie Diamond pokazuje również, jak bardzo Partia Pracy była formacją skoncentrowaną na reformie państwa po latach „thatcheryzmu” i na czym opierał się centro-lewicowy patriotyzm.

W swojej ocenie Diamond przyznaje, że jakkolwiek laburzyści spędzili wiele lat formułując nowe założenia ideowe, to niemniej jednak rok 1997 zweryfikował również negatywnie ich przygotowanie do faktycznego sprawowania rządów. Centralna dla nich reforma edukacji okazała się nie w pełni przygotowana, podobnie jak otwarcie rynku na pracowników z państw przystępujących do UE w 2004 roku, a propozycje reform administracyjnych (takich, jak przykładowo wobec Szkocji) miały okazać się nie do końca przemyślane w skutkach. Szczególnie w tych politycznych, które miały w przeciagu kilku lat uszczuplić polityczny kapitał i odebrać wyborców samej Partii Pracy. Do tego doszła sprawa wojny w Iraku (s. 223–229), która poniekąd położyła się cieniem na wszystkich innych osiągnięciach – nawet tak doniostych, jak wyregulowanie gospodarki, która nie była na tyle silna, by oprzeć się kryzysowi finansowemu w latach 2007–2009. Ten fakt sprawia, że porównując *New Labour* z powojennymi rządami Partii Pracy (s. 201–202),

Diamond zauważa, iż w latach 1997–2010 nie udało się jej ustanowić zrębów trwałego, nowego porządku – którego rządy konserwatywno-liberalne, a następnie konserwatywne nie mogłyby unicestwić na przestrzeni kolejnej dekady.

Jakkolwiek monografia Diamonda jest monumentalna i oparta na drobiazgowych studiach tematu, pozostawia ona czytelników z niedosytem w dwóch kwestiach. Po pierwsze, pomimo, że autor opisuje wpływ dyskusji toczących się w innych partiach socjaldemokratycznych w Europie i na świecie na rozwój idei *New Labour*, to jednak nie zgłębia tematu międzynarodowej polityki laburzystów i ich podejścia do spraw europejskich. Wzmianki o nich są raczej śladowe (zob. s. 209, 256), co stanowi lukę, biorąc pod uwagę brytyjską prezydencję w UE zainaugurowaną jednym z najbardziej pro-europejskich przemówień premierów na forum Parlamentu Europejskiego w wykonaniu Tony Blaira. Brakuje też opisu, jak otwarci na świat laburzyści dyskutowali fakt, iż byli wzorem i inspiracją dla tak wielu innych partii socjaldemokratycznych w Europie, o czym pisze m.in. Ricardo Lagos w książce *The Southern Tiger* (2012).

Po drugie, zadziwia ostrość krytyki Diamonda wobec Eda Millibanda jako następcy Gordona Browna (s. 340). Milliband pojawia się poniekąd znikąd (nie ma o nim w książce wcześniejszych wzmianek) i jest ukazany jako niezwykle nieudolny polityk, który podjął się misji przerastającej jego możliwości od początku do końca. Jego krótkie przywództwo Diamond ocenia jako fatalne, nawet gorsze od kolejnego lidera Jeremy Corbyna. Temu ostatniemu zarzuca brak skonsolidowanej wizji, demaskując sprzeczności w głoszonych przez niego poglądach i działaniach. Tym samym część trzecia odpowiada na pytanie postawione we wstępie tej recenzji – a mianowicie, co stało się z ruchem socjaldemokratycznym, że obecnie wielu analityków dowodzi definitywnego zmiernictwa tej wielkiej niegdyś formacji.

Podsumowując, należy zaznaczyć, że książka Patricka Diamonda jest pierwszą, nowatorską próbą ujęcia współczesnej historii Partii Pracy. Wyróżnia ją warsztat, ogromna liczba przestudiowanych dokumentów i przeprowadzonych wywiadów, a także analiza jakościowa, pozwalająca na sformułowanie ocen, które często obalają twierdzenia-mity o naturze *New Labour* i "Trzeciej Drogi". Monografia napisana jest pięknym językiem, który sprawia, iż czytelnik niemal przenosi się w czasie, mogąc bezpośrednio czerpać z intelektualnego bogactwa przytaczanych wielkich debat politycznych. Tym samym publikacja powinna wejść do kanonu klasyki politologicznej, stanowiąc lekturę obowiązkową badaczy zajmujących się nie tylko historią Wielkiej Brytanii i jej systemem politycznym, ale także wszystkich politologów studiujących systemy partyjne i współczesną myśl polityczną.

**Anna A. Skrzypek** – Ph.D., Director for Research and Training at the Foundation for European Progressive Studies in Brussels. Research interests: European studies, European political and party systems, contemporary political thought, democracy.

**Anna A. Skrzypek** – doktor nauk, dyrektor ds. badań naukowych i szkoleń w instytucji naukowo-badawczej *Foundation for European Progressive Studies* w Brukseli. Zainteresowania naukowe: Studia Europejskie, europejskie systemy partyjne, współczesna myśl polityczna, demokracja.

➔ **Bibliografia:**

BELL Daniel (1960), *The end of ideology: on the exhaustion of political ideas in the fifties*, Free Press, New York.

DIAMOND Patrick (2021), *The British Labour Party in Opposition and Power 1979–2019. Forward March Halted*, London and New York.

FUKUYAMA Francis (1992), *The End of the history and the last man*, New York.

LAGOS Ricardo et al. (2012), *The Southern Tiger. Chile's fight for a peaceful and prosperous future*, Palgrave Macmillan.

LAVELLE Ashley (2008), *The Death of Social Democracy. Political Consequences in the 21st century*, Hampshire.

SCHMIDT Ingo (ed.) (2016), *The Three worlds of social democracy. A Global View*, Northampton.